

Els colors de la mirada

L'art com a materialització de la mirada de la gent de Palamós

A U T O R A
Maria Limeres Llobet

Aquest document és un resum del projecte guanyador de la novena edició de la Beca Cooperativa La Equitativa. El projecte original el podeu consultar a la seu del Servei d'Arxiu Municipal de Palamós i en línia al lloc <http://www.serveiarxiuunicipalpalamos.cat/>

La mitad de la belleza depende del paisaje y la otra mitad del hombre que la mira.

LIN YUTANG

1. LA MIRADA

He nascut i crescut a la vila empordanesa de Palamós i puc afirmar que estimo i em sento part d'aquest particular indret. Un sentiment compartit amb bona part de la gent que hi viu o que hi ha passat part de la seva vida, i que és fruit de cadascun dels paisatges que componen aquesta localitat de roques, sorra, aigua i sal; però també de la seva música: de les onades que trenquen els dies de temporal i de les barques picant la passarel·la del port, del cant dels ocells els dies calmats, del murmurí del carrer Major o del silenci d'una cala a l'hivern; i també de les seves olors: d'aigua salada i de crema solar a l'estiu, de pi i de terra molla els dies de pluja, i de peix i de benzina a la vora la zona portuària.

Parlo d'una terra on prevalen dicotomies i contrastos, començant per la nostra forma de vida, senzilla, amb connexió amb la mar, però alhora caracteritzada per l'esforç i el treball dur que suposa viure de la pesca i del turisme. També n'és un exemple la tramuntana, que modela al seu gust roques i arbres, que ens talla la pell però que ens deixa el cel lliure de núvols i d'un blau intens.

Penso que l'essència dels llocs es troba en la seva gent, però això no significa que la terra ens pertanyi, sinó que nosaltres som el resultat d'aquest territori de contrastos: som gent lliberal i somiadora a qui ens agrada la disbauxa del nostre carnaval, però alhora som conservadors en les nostres tradicions, i esquerps i desconfiats de bones a primeres. Respectem l'origen dels nostres sabors i la manera de treballar-los, però també ens arrisquem a fusionar les nostres arrels amb la cuina d'avantguarda. I, per sobre de tot, aquesta essència la trobem en totes les vivències i records que amaga, per a cadascun de nosaltres, cada cala i carrer. Una terra que, personalment, m'ha servit de refugi sempre que no hi he viscut.

Una terra que ha sigut font d'inspiració per a un gran nombre d'artistes, que han plasmat totes aquestes impressions en forma de traços i que han entès que a cada hora del dia i a cada llum de cada època de l'any s'hi amaga quelcom especial; quelcom nostre. El que m'interessa destacar en aquest treball són els artistes pictòrics, aquells que van fer de Palamós, per les seves característiques, el protagonista de la seva obra. Cal tenir en compte que la historiografia de l'art ha elaborat un discurs anacrònic de les obres i els artistes, que dona més importància a alguns artistes de la que van rebre en la seva època. En conseqüència, a vegades podem tenir la sensació que tot allò que queda fora d'aquest discurs no té valor. Per aquest motiu, aquest treball pretén fer visible la tasca dels diferents pintors de Palamós, les obres dels quals configuren part del patrimoni local i ens donen informació de la nostra manera de ser, de viure i d'apreciar el paisatge.

Fa poc vaig escoltar que allò que s'escriu sense passió serà llegit sense interès. Dit això, m'agradaria que gaudíssiu de les següents pàgines de la mateixa manera que ho he fet jo en el moment d'elaborar-les.

2. APROXIMACIÓ AL CONCEPTE DE PAISATGE

A partir de la lectura i l'anàlisi d'una bibliografia variada s'ha entès que el concepte de paisatge, tal com l'entendem avui, sorgeix durant el període del Renaixement, i pren la seva forma definitiva al llarg del segle XIX. Les persones construïm els paisatges en els espais en els quals vivim o hi tenim un vincle, mitjançant la contemplació (mirada), la qual està determinada per elements com les nostres experiències vitals, els valors, els símbols, les relacions socials, el gènere, l'herència, l'emotivitat o la cultura. A través d'aquest procés omplim els espais de significació i de valors, amb els quals formem un imaginari individual i col·lectiu del territori, que ens arrela, ens identifica i ens fa sentir participants del lloc.

La mirada converteix el territori en paisatge, és a dir, en cultura. Per aquest motiu entenem que el paisatge és quelcom viu, dinàmic i en contínua transformació, capaç d'integrar amb el temps les modificacions territorials destacades.

En el procés de contemplació hi té un gran pes l'experiència *polisensorial*, també anomenada *multisensorial*, la qual ens permet apreciar al màxim la riquesa i la complexitat de l'entorn, vinculant-nos emocionalment al lloc, amb la possibilitat d'evocar-nos records passats que associem a determinats objectes i espais. Alhora, el conjunt de sentits té una funció molt important en la construcció de la identitat personal sobre el territori.

Tots els espais són potencials de convertir-se en llocs de significat, mitjançant l'experiència vital, les aspiracions, els records, els pensaments i les emocions. No a tots ens atrauen els mateixos llocs, ni ho fan de la mateixa manera, o amb la mateixa intensitat. Dependrà de l'experiència personal amb el paisatge, el bagatge cultural o la sensibilitat de cadascú, però també de la interacció col·lectiva. Tenim uns valors compartits del paisatge, formats a partir de les singularitats de la geografia i la història del territori, i per les percepcions i representacions que es comparteixen.

3. LES SINGULARITATS DEL PAISATGE EMPORDANÈS

Ens sentim identificats en les històries, els mites, els símbols, la manera de parlar, les cançons, els sabors, les festes, les tradicions, les olors i les persones d'un lloc determinat. Històricament la població de l'Empordà s'ha mostrat orgullosa de la seva comarca, i s'ha identificat com una part essencial d'aquesta. Joan Nogué exposa en diversos articles que en pocs indrets com l'Empordà és tan palpable la interconnexió entre els conceptes de paisatge, identitat i territori. L'atracció cap aquest indret no és sentida únicament per la gent que l'habita, sinó també per la gent vinguda d'arreu i per aquells que els ha servit com a font d'inspiració per a la creació artística. Un fet que ens porta a preguntar-nos què té d'especial l'Empordà que hagi provocat aquest sentiment en bona part d'aquells que l'han trepitjat.

El motiu principal és que aquest territori de límits difosos presenta unes característiques físiques, geogràfiques i climatològiques particulars que configuren les formes del lloc i el caràcter de la població, originant un indret de contrastos. I també perquè és un lloc ric en patrimoni arquitectònic, antropològic, musical, artístic, literari...

3.1. Elements que configuren el nostre imaginari col·lectiu

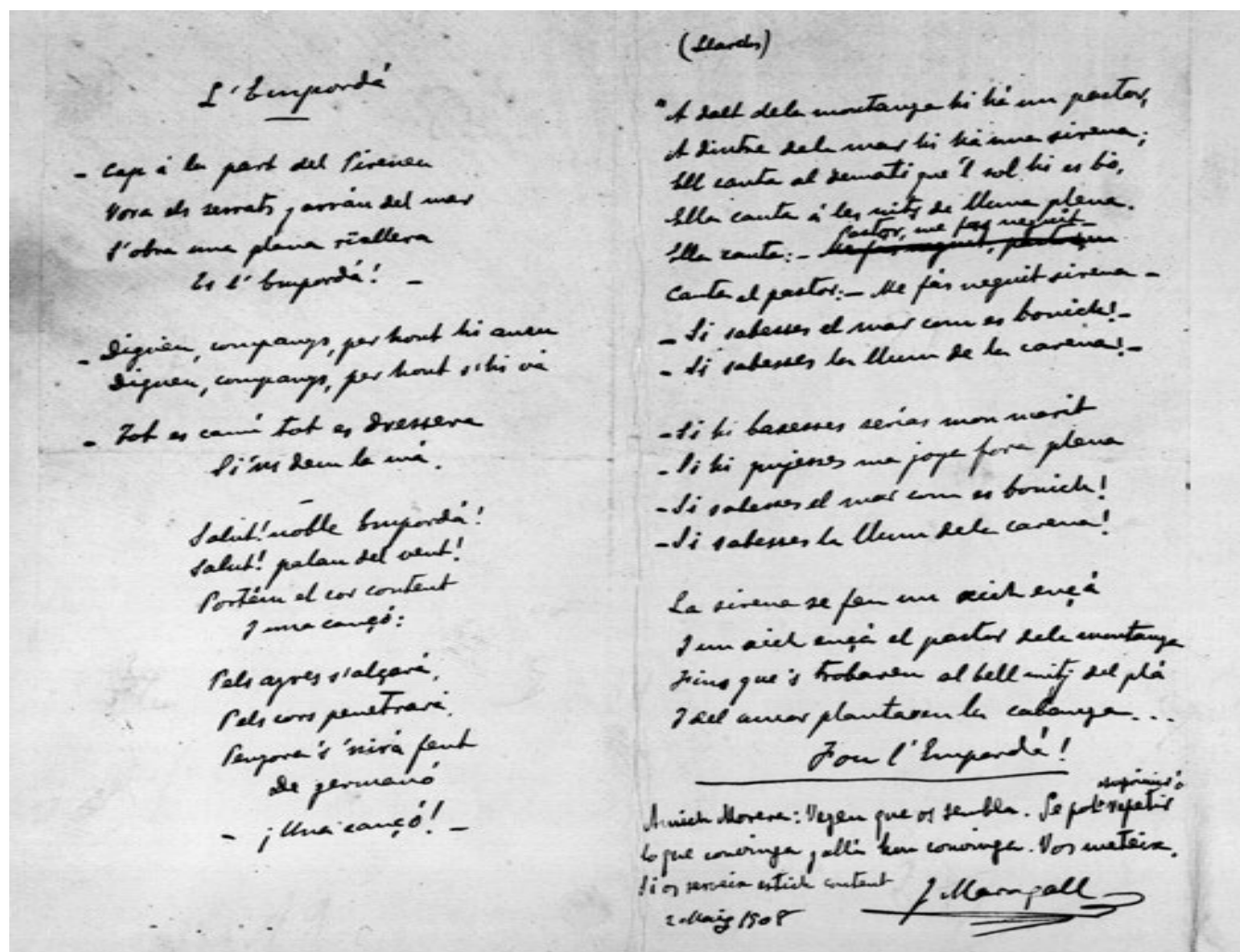
L'Empordà ha sigut testimoni de l'arribada dels primers pobladors, dels assentaments ibers, de les gestes de navegants fenicis, de l'establiment de bases comercials gregues i porta d'entrada de la romanització a la península Ibèrica. Més endavant, l'Empordà va continuar sent un territori disputat per andalusins, carolingis, genovesos, sarraïns, turcs, francesos, anglesos i italians. La gran quantitat de megalitisme, petjada dels primers pobladors, la varietat de cultures i creences religioses, i les formes que el vent i l'aigua han esculpit sobre roques i penya-segats, han contribuït a convertir l'Empordà en escenari de llegendes, batalles i supersticions, que s'han introduït en l'imaginari popular del territori. Moltes d'aquestes històries han estat traduïdes amb motiu de festes i tradicions que encara es practiquen avui en dia.

Per a Vinyet Panyella, l'imaginari està format pel conjunt d'imatges i representacions que articulen la comprensió de la cultura pròpia, la identitat i la configuració de la creació artística, literària i musical. La literatura i les llegendes han contribuït a la construcció de l'imaginari col·lectiu de l'Empordà. Per a aquesta filòloga, els dos exemples essencials són el mite de l'Empordà, format a partir de la sardana d'Enric Morera, sobre el poema de Joan Maragall; i la teorització del paisatge en les obres de Josep Pla. En el primer cas, l'Empordà respon a la imatge lírica del poema de Maragall: «El mite del pastor i la sirena formen part, des de fa un segle, de l'imaginari del país i no només pel que fa al mite i llegenda del naixement de l'Empordà, que és una de les faules més reeixides i més perdurables»¹. En el segon, Pla utilitza la paraula país per denominar l'Empordà, en *El meu país* de 1958, en el qual entén país com l'espai natural i identificador d'una pàtria comuna.

¹ PANYELLA, V. L'Empordà i la plenitud del paisatge líric. *Actes del congrés: el paisatge, element vertebrador de la identitat empordanesa*. Vol I. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 2007, p. 582.

Per la seva banda, Carles Pi i Sunyer, que també és important en la construcció de l'imaginari empordanès, ens diu: «L'Empordà sembla una Catalunya petita, com una bella mostra reduïda i acolorida de tot Catalunya»². Sobre aquests referents ideològics, cal incloure el poema en prosa, d'influència noucentista, de P. Coromines, *Les Gràcies de l'Empordà*, de 1919, on les Gràcies s'identifiquen amb l'alegria que provoca la contemplació de diversos elements de l'Empordà com la seva gent, les muntanyes, la tradició o l'esperit de llibertat.

Per a Mariona Seguranyes, l'escriptor Josep Pla i un grup concret de pintors empordanesos i d'arreu, que han recreat un gran nombre de pobles i viles, són els responsables de la construcció d'un referent cabdal de l'Empordà en l'imaginari col·lectiu de la cultura catalana³.

Original del poema *L'Empordà* de Joan Maragall.
Biblioteca de Catalunya. Barcelona

² PANYELLA, V. *ibíd.*, p. 586.

³ SEGURANYES, M. *L'Empordà, territori de creació pictòrica. Noves perspectives per a l'estudi de l'art empordanès*. AADD, *Actes del Congrés: El paisatge, element vertebrador de la identitat empordanesa*. Vol II. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 2007, p. 610.

3.2. L'obertura al turisme

Els canvis socials i econòmics, que tenen lloc a l'Empordà a mitjans del segle XIX, són essencials per entendre el motiu pel qual es va convertir en un focus d'atracció per a visitants i artistes d'arreu del món. Durant aquest període, l'Empordà va apostar per les oportunitats que oferia la societat industrial emergent, que exigia abastir mercats més grans i la mecanització de les indústries.

A principis del segle XX, el Baix Empordà, de Begur a Sant Feliu de Guíxols, prioritza el desenvolupament de la indústria surera, aprofitant la proximitat amb els boscos de les Gavarres i de l'Ardenya. Aquest fet comporta la transformació del traçat urbà de viles marineres com Palafrugell, Palamós i Sant Feliu de Guíxols, que passen a convertir-se en petites ciutats industrials. Es construeixen fàbriques i habitatges per als treballadors que venien de diverses comunitats espanyoles.

Aquesta industrialització suposa el desenvolupament d'una classe burgesa benestant, que comença a gaudir del turisme, la cultura i l'oci local. Des de finals del segle XIX fins a l'acabament de la Guerra Civil, el turisme se centra en aquests petits grups de famílies que disposen de recursos i temps lliure. Amb l'objectiu de satisfer la demanda d'aquest públic es construeixen petits establiments com els banys de Sant Elm a Sant Feliu de Guíxols, els de s'Agaró, els de la platja de la Catifa de Palamós o els de l'Estartit.

La normalització del país després de la postguerra i l'aïllament internacional van possibilitar el desenvolupament i l'obertura del turisme. Les particularitats i el patrimoni del territori van generar un gran interès per als visitants internacionals. A partir dels anys cinquanta, el turisme propicia el creixement demogràfic, la immigració de treballadors del sud d'Espanya, el creixement urbanístic dels municipis costaners, i el desenvolupament de comerços i serveis d'hostaleria que sorgeixen per fer front a aquesta nova demanda.

Des dels anys seixanta fins a l'actualitat el turisme pren el relleu del sector industrial i es convertí en l'activitat econòmica capdavantera de l'Empordà. La presència de turistes va tenir efectes positius tant en l'economia com en la rígida moral que predominava en el país.

Al llarg d'aquests anys, diversos indrets de la costa es van convertir en escenaris de pel·lícules americanes: Tossa de Mar i Palamós amb el film *Pandora i l'holandès errant*, Begur i s'Agaró amb *De sobte, l'últim estiu* i Cadaqués amb *El far de la fi del món*, projeccions que van esdevenir un reclam turístic del territori.

Des dels anys trenta l'Empordà esdevé un refugi per a artistes. L'estrella de Hollywood Madeleine Carroll es va fer construir un castell en el turó de Treumal, a Calonge. El coronel i arquitecte rus Nikolai Woevowsky es va construir el castell de cap Roig a principis dels anys trenta, que va ser freqüentat per celebritats com el dissenyador de moda Cristóbal Balenciaga, el president Macià o l'editor Gustavo Gili. El pintor català Josep Maria Sert va comprar el mas Juny a la platja de Castell, l'any 1930. Durant l'època d'entreguerres van freqüentar la finca personatges com la baronessa Thyssen, Marlene Dietrich, Coco Chanel, Salvador Dalí o Josep Pla. L'any 1940 el mas va ser comprat pel milionari barcelonès Alberto Puig Palau, que va portar artistes del moment com Lola Flores, Ava Gardner, Frank Sinatra o Joan Manuel Serrat⁴.

⁴ MEDIR, R. M., SAPENA, C. *Palamós*, Núm. 15. Girona: Quaderns de la Revista de Girona, 1988, p. 70.

A partir dels anys cinquanta, l'Empordà es converteix en focus de la jet set internacional del moment, com la famosa ballarina gitana Carmen Amaya, que va adquirir el mas Pinc a Begur, indret on va passar els seus últims dies de vida. L'escriptor nord-americà Truman Capote va refugiar-se amb la seva parella Jack Dunphy en una petita casa davant la platja de la Catifa a Palamós, entre els anys seixanta i seixanta-dos, on escriu la novel·la *A sang freda* ⁵.

Per últim, la difusió, per part de personatges com Josep Pla o Salvador Dalí, de les particularitats culturals i paisatgístiques del territori empordanès va fer que tot tipus d'artistes se sentissin atrets per aquest indret i el convertissin en el centre de la seva creació artística o s'instal·lessin a viure-hi i en deixessin petjada com Marcel Duchamp o l'escriptora Mercè Rodoreda ⁶.

Ava Gardner i La Chunga en un local de Palamós, possiblement "La Pañoleta", [1955-1965].

Autor Antoni Crosa Mauri. Fons Antoni Crosa Mauri. SAMP

⁵ MEDIR, R. M., SAPENA, C. *ibíd.*, p. 70.

⁶ MARTÍN, G. *1001 curiositats de l'Empordà*, Barcelona: L'Arca, 2017, p. 269.

4. UN SENTIMENT COMPARTIT

El conjunt d'elements exposats fins al moment ajuden a crear un sentiment d'apreciació del territori empordanès i una identitat compartida entre la seva població. Els canvis socials i econòmics, que tenen lloc al llarg del segle XX, també implicaran transformacions en la fisonomia de Palamós, fet que provocarà un rebuig generalitzat cap a alguns projectes urbanístics i influirà en les representacions pictòriques dels artistes de la localitat.

4.1. El Palamós heretat

A finals del segle XIX la població de Palamós estava formada per alguns pescadors, fusters i mestres d'aixa, però la major part eren tapers o vivien del sector industrial. Al segle XX hi té lloc la mecanització de la indústria que comportà canvis en la situació laboral dels treballadors i en les dimensions de les empreses. A partir d'aquest moment, les fàbriques Montaner o la Berthon i Delibes passen a tenir xifres properes al miler d'obers. L'any 1913, Palamós ja compta amb vint-i-set fàbriques on l'ocupació era d'uns 3.600 operaris, i quatre fàbriques a Sant Joan amb aproximadament cinquanta treballadors⁷.

Així doncs, la principal activitat econòmica era la indústria surotapera, la qual determinava l'estructura urbanística, política, associativa i cultural del poble, i que comptava amb el port com a principal zona d'entrada i sortida de material i productes. La mecanització de la indústria va fer possible la proliferació de grans fàbriques que van determinar el paisatge urbà de l'eixample durant més de mig segle. Aquest fet va portar lligada una expansió econòmica, productiva i demogràfica, que alhora exigia la creació d'unes infraestructures adequades per donar resposta a aquestes noves necessitats. A més de la construcció de fàbriques i edificis, i l'arribada de l'electricitat i l'aigua corrent a la vila, els canvis més significatius estaven destinats a donar suport al comerç del suro, com la construcció del "trenet" (el tram inicial Flaçà-Palamós va ser inaugurat el 23 de març de 1887), o les obres del port nou (iniciades el 24 de juny de 1902), que des de 1882 havia passat a considerar-se de segona categoria⁸.

La Primera Guerra Mundial va desembocar en una crisi comercial i, com a conseqüència, en un període de misèria per a moltes famílies. L'any 1914 s'instaurà la Cocina Económica Municipal, per fer front als efectes negatius de la manca de feina. Després de la crisi, l'activitat surera va patir alts i baixos per, finalment, anar minvant progressivament. L'any 1931, Enric Vincke va iniciar a Palamós la fabricació de tubs de goma, producció que va anar omplint el buit que havia deixat la indústria del suro.

L'altre sector econòmic important de la població és la pesca. L'any 1924 comptava amb menys pescadors que els pobles veïns de Calella i Llafranc. A partir dels anys 30 s'hi estableixen pescadors vinguts de l'Ametlla de Mar i, acabada la guerra, durant els anys 40 i 50, arriben grans onades migratòries procedents del Campello, Vinaròs i l'Ametlla de Mar. Varen ser

⁷ MEDIR, R. M., SAPENA, C., op. cit., p. 43.

⁸ MEDIR, R. M., SAPENA, C. ibíd., p. 44.

els pescadors provinents de l'Ametlla de Mar els que van modernitzar la pesca i van introduir el ròssec. La pesca i les activitats que se'n deriven segueixen sent un dels principals motors econòmics de la vila.

El primer terç del Palamós noucentista va ser l'època més rica econòmicament i socialment, la qual va propiciar un ampli desenvolupament cultural. Es van crear focus de relació social i dinamització cultural organitzada que es van mantenir fins al 1939, i que tenien com a precedent la Cooperativa La Equitativa, originada l'any 1887. Els treballadors de les fàbriques van fundar cooperatives, corals i societats d'esbarjo, i es van crear cobles, orquestres i teatres. A més, alguns empresaris van promoure espais culturals, com el Teatre Carmen, que va ser inaugurat el 1912 per Isaac Matas. També hi va haver un gran nombre de sales de ball.

Palamós, com altres pobles costaners, va començar a rebre els primers estiuejants a partir dels anys vint. Aquest turisme primerenc era un element puntual, sense pràcticament cap impacte sobre la vida de la població. Es tractava de poques famílies d'alt nivell econòmic que s'hostatjaven a cases de la Fosca o a hotels com el Trias o el Geroglífic i, a partir de l'any 34, al Rocafosca. A més, freqüentaven el poble intel·lectuals i artistes, locals i estrangers, que visitaven els racons de la vila.

La Guerra Civil va suposar el final de la dinàmica social i cultural comentada anteriorment i un seguit de transformacions tecnològiques i socials. Progressivament, es va anar desfent el teixit industrial surotaper; el tren fou rellevat pel trànsit rodat; i edificis emblemàtics, indrets, cales i entitats socials van desaparèixer. Els oficis tradicionals que s'aprenien de generació en generació començaren a deixar-se de banda. I el conreu dels camps va perdre valor davant la construcció i el turisme.

Platja de la Fosca, 1969.
Autor Fotografia Serrat.
Col·lecció Imatges Ajuntament.
SAMP

El punt d'inflexió d'aquestes transformacions es dona durant l'anomenada “dècada prodigiosa”, que té lloc durant els anys seixanta a Espanya i té com a incentiu el Pla d'estabilització (1957- 1959). Durant aquesta dècada es desenvolupa una altra tipologia de turisme, el turisme de masses, que trobaria el seu punt àlgid durant els anys setanta i vuitanta. Palamós va sucumbir a les exigències d'aquesta activitat econòmica, amb un procés d'urbanització i edificació al passeig del Mar, la Fosca i de tot el municipi. Tot aquest procés va comportar alguns efectes negatius, com el decreixement de l'activitat industrial i surera, el creixement urbanístic caòtic i una conservació del paisatge gairebé inexistent. També va tenir aspectes positius, ja que el turisme va fomentar la creació de nombrosos llocs de treball, sobretot en la construcció i en els sectors hotel·ler i comercial. Aquest increment de la demanda laboral va promoure l'arribada d'una forta immigració des de diferents punts d'Espanya, sobretot d'Andalusia i Extremadura. Tot aquest procés de creixement va suposar un increment general del nivell de vida i indirectament va ser una de les causes que van afavorir la proliferació del mercat de l'art⁹.

4.2. Un poble conscient del valor del seu paisatge

La gent de Palamós entén el paisatge com una part indispensable del seu patrimoni. És un poble conscient del seu valor, amb uns símbols i uns sentiments ben arrelats.

Aquesta idea de pertinença queda verificada en diversos episodis al llarg de la història de la vila, en què el moviment ciutadà s'ha manifestat en diferents ocasions en contra dels projectes d'especulació urbanística, amb l'objectiu de preservar el territori i els seus valors intangibles. Els moviments més destacats en aquest aspecte han sigut Salvem s'Alguer, l'any 1975; el moviment en contra de la construcció del port nou, a la platja Gran de Palamós; la recuperació de l'ermita de Bell-lloc l'any 1992; o el cas Salvem Castell, que finalitza l'any 1994 amb la modificació específica del Pla general d'ordenació urbana i la requalificació del terreny de la plana i el paratge de Castell com a sòl no urbanitzable, després del referèndum de l'any 1993.

La següent imatge mostra una de les diverses accions de protesta popular contra la construcció d'un club nàutic a la platja Gran de Palamós, 1985.

Autor Toni Mundet.
Col·lecció família Moliner Culubret.

⁹ MEDIR, R. M., SAPENA, C. ibíd.

El preu a pagar per fer front als canvis urbanístics que tenen lloc a partir dels anys seixanta és alt, ja que les noves construccions provoquen un impacte visual no desitjable en el territori per a la població que hi habita. Aquests canvis topen de manera abrupta en l'imaginari col·lectiu del lloc i originen moviments de rebuig.

La desaparició dels paisatges provoca nostàlgia a la població. La destrucció del paisatge implica la destrucció de la identitat del lloc. Per a Raffaele Milani, «destruir un paisaje quiere decir destruir todo lo que la narración y el hacer del ser humano han dicho sobre él en la poesía y en el arte»¹⁰. Quan observem un paisatge, aquest evoca a cadascú de nosaltres imatges passades que pertanyen a l'imaginari visual individual o col·lectiu, que comporta el desenvolupament d'un sentiment de pertinença lligat al nostre poble. Sentim una apreciació per a allò que ens és proper i quotidià. Exercim inconscientment un paisatge de la memòria, espais on el temps ha deixat petjada, els quals perduren en el nostre record, en fonts documentals o representacions artístiques, i és que el paisatge perviu i es fa etern en aquell que el mira.

5. LA SUBJECTIVITAT DE L'ART

En aquest estudi, el paisatge s'ha entès com la construcció mental creada a partir de la mirada sobre el territori. Mirada entesa com tot allò que constitueix l'individu; la seva cultura, les seves experiències... És cert que, posteriorment, la mirada es pot projectar a través de la representació i que, a partir de la multiplicitat de llenguatges artístics, transfigurem la matèria en art.

La reflexió estètica sobre el paisatge a través de la poesia i la pintura no comença fins a l'època moderna. El segle XVIII representa la primera promoció del paisatge com a ideal d'art i d'estètica. Aquesta és una relació totalment nova entre l'ésser humà i la natura. L'obra d'art passa a ser el resultat de la contemplació estètica i el concepte de bellesa en la natura s'entén com la manera de percebre-la.

Els artistes resultants d'aquesta concepció moderna de la idea de paisatge seleccionen un fragment de la realitat natural per donar-li un tractament artístic, sigui amb imatges o paraules. Aquesta selecció, així com el tractament, no serà neutre. En primer lloc, la valoració estètica dels llocs reflecteix els ideals culturals i socials, la història intel·lectual i les circumstàncies sociopolítiques de l'època i, també, l'expressió de sensibilitat i l'experiència personal de cada individu. En segon lloc, les textures, els materials, l'estil i les formes estan lligades a la sensibilitat del moment i el gust de l'artista, que les modifica i completa subtilment. El resultat és la transformació de l'art dels escenaris territorials, a partir d'una intenció estètica, en llocs mitificats o desmitificats sobre la base de la realitat, i mitjançant el que s'ha viscut o recordat.

¹⁰ NOGUÉ, J. *El Paisaje en la cultura contemporánea*, Madrid: Biblioteca Nueva, 2008, p.60.

La transfiguració del paisatge en art és un reflex de la visió del pintor, el fotògraf o el poeta, entre d'altres, que el percep i construeix. L'artista projecta sobre el territori un nombre infinit de valors intangibles (sensacions, ideals, vivències, inquietuds, records, estats d'ànim...) que donen com a resultat material l'obra d'art, constituïda per un conjunt de significats. Així doncs, l'obra resultant ens informa de l'íntima realitat del subjecte i ens permet veure el món des dels seus ulls, emocions i la seva apreciació del lloc.

L'artista se situa fora del territori a l'hora de configurar la seva pròpia idea de paisatge, tenint en compte el seu particular llenguatge. A partir de la distància el delimita, el converteix en obra, i crea una unitat de caràcter propi, diferent de la realitat. La pintura representa el paisatge a partir d'imatges que poden ser identificables per aquell que observa l'obra. Aquestes ens remeten a vivències, records i sensacions pròpies que alhora són molt similars a les de la resta de població que habita un mateix territori.

Tot i que els artistes romàntics elaboraven representacions del paisatge, seran els pintors realistes els que donaran importància a l'observació directa de la natura. Aquesta pràctica serà coneguda amb el nom de *au plein air*, pintura a l'aire lliure, que té el seu origen l'any 1861 a Barbizon. Es comencen a pintar llocs vulgars i quotidians, on la llum no vibra, predominen les ombres, el temps no passa i l'obra es regeix per les convencions del treball a l'interior de l'estudi. D'aquesta actitud en deriven els impressionistes, els quals transformen la manera de representar el paisatge, fomentant la llei del canvi, del moviment i de la llum. Més tard, els postimpressionistes conceben la pintura de paisatge com el vehicle per expressar emocions.

Els diferents llenguatges artístics que representen un territori modelen la visió, la percepció i el gust de la mirada de la gent, i configuren un imaginari col·lectiu. La interpretació de textos, fotografies i pintures ens revela l'aprehensió del lloc per part del subjecte, i alhora ens permet comprendre el caràcter del lloc. Quan veiem un territori a través d'una representació artística veiem el reflex d'una identitat socioterritorial i els valors socials, culturals, històrics, espirituals i estètics de la seva població. Aquestes obres passen a formar part de l'imaginari paisatgístic del lloc, sentit i interioritzat per la població local, i passen a formar una part del patrimoni col·lectiu. L'art es pot considerar com la memòria de l'experiència de l'artista, i el paisatge com el mirall de l'ànima del territori.

6. ELS ORÍGENS DE LA REPRESENTACIÓ PICTÒRICA DE LA MIRADA A PALAMÓS

L'Empordà ha sigut el bressol creatiu de molts artistes, i comarca de trobada entre ells. Per aquest motiu, s'ha considerat el territori empordanès com una zona excepcional per a la contemplació i la creativitat.

L'art que es practica en aquest territori desenvolupa una personalitat pròpia de gran rellevància dins la història de l'art català. Aquesta pràctica es configura de manera independent a les manifestacions avantguardistes que començaven

a emergir de manera primitiva a finals del segle XIX i que trobarien el seu moment àlgid en els anys posteriors a la Primera Guerra Mundial. Per entendre les formes que pren l'art empordanès, cal tenir en compte els precedents pictòrics del noucentisme gironí, el concepte d'arrels mediterrànies de l'art i la pràctica dominant del *plein air*.

Segons Seguranyes, es pot diferenciar entre les representacions del paisatge del Baix i de l'Alt Empordà, ja que les primeres són més dolces que les del seu veí septentrional. Al Baix Empordà les formes artístiques són el resultat dels ensenyaments que transmetien els professors de les escoles menors de Belles Arts, coneixedors del territori, als joves alumnes, a partir de portar-los a pintar a la natura i posar-los en contacte amb altres pintors.

A Palamós, abans de la guerra, la premsa ens dona constància d'homes de negocis que realitzen algunes estades i excursions per plasmar paisatges de la vila. Segons la revista *L'Automista. Suplement Literari* de 1908, l'empresari industrial surer Remigi Tauler i Mauri, fundador de l'Hotel Geroglífic, dedicava el seu temps lliure a la pintura. La revista *Marinada* parla sobre pintors i dibuixants com Josep Xaradó, Joan Ferrer o Manel Grau, de pas per la vila, o Josep Figa. També tenim constància d'alguns personatges forans (Ivo Pasqual i Rodes i Rafael Benet) que s'acosten per pintar el mar. Aquestes mostres de pintura conviuen amb les primeres fotografies de la vila.

En aquest context emergeix la figura del pintor Francesc Vidal Palmada, precursor de la que, posteriorment, es considera una nova escola pictòrica d'àmbit palamosí. Palmada combinava la seva professió de pintor de parets amb les sortides al *plein air* els caps de setmana, acompanyat dels joves Josep Orihuela, Ezequiel Torroella i Josep Sarquella, que van treballar per a ell en l'ofici de pintura industrial. Altres persones de la vila com Matias Morata, Vicenç Burgell, Amadeu Cuadrado, Roger Deulofeu, Baldomero Petit o Pere Coll acompanyarien el mestre a pintar a l'aire lliure i aquest els donaria consells pictòrics. Tots aquells que van fer de Palamós el centre de la seva obra pictòrica, i que van seguir Vidal Palmada, aprenent dels seus consells, se'ls va anomenar l'Escola de Vidal Palmada. Anys més tard, el crític i professor Àngel Marsà Beca acull sota la denominació d'Escola de Palamós (denominació que ell mateix crea amb motiu de l'homenatge al mestre Francesc Vidal Palmada, l'any 1979) a tots aquells que presenten una estètica mediterrània i el tema del paisatge, principalment marí, amb centre a Palamós. Dins d'aquest grup s'han inclòs pintors i pintores, tant professionals com aficionats, com Josep Sarquella, Joaquim Comes, Ezequiel Torroella, Josep Orihuela, Pere Coll, Martí Colls, Ricard Grassot, Carmen Maristany, Enric Núñez, Carme Payet, Albert Roca, Montserrat Saguer o Montserrat Roura¹¹.

¹¹ En l'esquema de la pàgina següent els pintors, els noms dels pintors i pintores estan escrits de la mateixa manera que apareixen en el tríptic de l'exposició de les Galeries Tramontan l'any 1979, amb motiu de l'homenatge a Vidal Palmada.

• ESCOLA VIDAL PALMADA •

MESTRE

FRANCESC VIDAL PALMADA

PRINCIPALS APRENENTS

JOSEP SARQUELLA – EZEQUIEL TORROELLA – JOSEP ORIHUELA

PINTEN AMB EL MESTRE

MATIAS MORATA, VICENS BURGELL, AMADEU CUADRADO,
ROGER DEULOFEU, BALDOMERO PETIT o PERE COLL

• ESCOLA de PALAMÓS •

JOSEP SARQUELLA, JOAQUIM COMES, EZEQUIEL TORROELLA, JOSEP ORIHUELA,
PERE COLL, MARTÍ COLLS, RICART GRASSOT, CARMEN MARISTANY,
ENRIC NÚNYES, CARMEN PAYET, ALBERT ROCA,
MONTSERRAT SEGUER o MONTSERRAT ROURE

A diferència d'altres poblacions del territori empordanès, com Cadaqués o Tossa de Mar, Palamós no ha sigut mai un nucli de pintors, i la majoria no s'hi van dedicar a temps complet, sinó que van combinar la creació pictòrica amb altres professions. Les obres resultants s'inclouen en la pintura figurativa d'arrel impressionista i realista a la qual es van dedicar molts pintors de Catalunya i Espanya, on es desenvolupa una xarxa de galeries que els donen suport.

A partir de la segona meitat del segle XX, les millores econòmiques produïdes pel turisme van possibilitar la proliferació del mercat de l'art. Comprat pintures era vist com una novetat. Aquestes obres eren destinades a la decoració d'habitatges, sovint segones residències, o com a record de l'estada a la vila. El gust del públic i les exigències del mercat determinaven, en major o menor grau, les formes i els temes de les pintures. Hi va haver, en aquell moment, una exaltació per la pintura de paisatge, sobretot per les representacions de racons no urbanitzats. També predominaven les imatges de dies tranquils i clars, per sobre d'imatges de tempestes. Així doncs, el públic preferia obres on el paisatge aparegués idealitzat.

Les exposicions eren el mitjà que tenien els pintors per donar-se a conèixer i per establir un sistema regular per guanyar-se la vida. Durant els anys 50 i durant la primera meitat dels 60, els primers deixebles de Palmada van participar en poques exposicions i salons, on venien les seves obres. Vidal Palmada exposava les seves obres a l'Hotel Trias i Ezequiel Torroella venia algunes làmines a la llibreria Cervantes. També venien les obres a coneguts o a gent que els veia pintar pel carrer.

La popularitat dels pintors de l'Escola de Palamós va anar creixent de manera gradual a partir de l'any 65. Aquest fet va ser propiciat, en primer lloc, per l'obertura de les Galeries Tramontan el 1961 i, posteriorment, per l'inici dels Premis Vila de Palamós el 1966, organitzats per aquestes galeries i encapçalats per Luciano Vergara i l'Ajuntament de Palamós. Els principals deixebles de Palmada hi van participar de forma anual.

TRAMONTAN

MUEBLES

OBJETOS DE ARTE

DECORACION

SALA DE EXPOSICIONES

GALERIAS TRAMONTAN organiza una

EXPOSICION DE PINTURA

para cooperar a la suscripción PRO-AMBULANCIA. Los cuadros son cedidos generosamente por sus autores y el producto de su venta se destinará íntegro al fondo de la suscripción.

Han llegado ya las adhesiones de Francisco Ribera, Beulas, Torroella, Datsira, Sarquella; y a estos nombres — que son ya garantía del nivel de la Exposición — se irán sumando los de otros artistas que desean también contribuir de esta manera a la Operación Ambulancia.

OPORTUNAMENTE SE ANUNCIARÁ LA FECHA DE INAUGURACIÓN

Francesc Vidal Palmada pintant a la platja de la Catifa, anys 40 del s.XX.
Col·lecció Montserrat Vidal Roig. SAMP

7. MIRAR A TRAVÉS DELS ULLS DELS PINTORS

En el treball s'ha aprofundit en les vides de Vidal Palmada i els seus deixebles principals; Josep Sarquella, Ezequiel Torroella i Josep Orihuela, per tal de comprovar la rellevància que hi té el paisatge. A partir d'aquesta anàlisi s'ha entès que les seves pintures representen diferents visions singulars dels paisatges urbans i naturals del municipi, alhora que materialitzen la forma de sentir i de viure el territori (de mirar) d'aquests artistes, així com la de la resta de la població palamosina.

Aquesta idea queda plasmada en el següent fragment de la crítica del moment, referint-se a Francesc Vidal Palmada (Banyoles, 1892- Palamós, 1958): «la Costa Brava i l'Empordà són fonts inesgotables d'inspiració, interpretacions de la natura que van més enllà que la simple reproducció plàstica sobre un llenç o un paper»¹².

¹² Aquest escrit forma part del recull de crítiques sobre Francesc Vidal Palmada que guarda la seva filla.

Les obres resultants dels pintors tenen un contingut que va més enllà de l'obra en si, són un referent de com contemplar el territori i un exemple d'identitat lligada al lloc. Hi veiem la voluntat de plasmar el paisatge palamosí no només com el veien, sinó com el sentien. Aquestes obres estan elaborades a partir d'un vincle de proximitat i afecte. Els artistes doten de vida, de sinceritat i de sentiment les seves pintures, i també d'una gran estima a la terra que els ha vist néixer.

Josep Sarquella Escobet (Llagostera 1928 - Palamós 2000) expressa què és per ell la pintura i quin paper hi té el paisatge en el fragment d'entrevista de Xavier Amir:

“No recordo exactament qui va dir <<jo pinto i res més>>; és suficient, el sol fet de voler pintar, i dic pintar com puc dir escriure, fer música, poesia, etc., és un sentiment que quan és veritable es converteix en vocació, en una necessitat de fer quelcom que pugui transmetre's als altres, al mateix temps que dona una pròpia satisfacció. El mateix gaudi que un experimenta en una contemplació, agrada fer-ne participar als altres; llavors existeix l'artista, persona tal vegada dotada d'una sensibilitat i que desitja comunicar-la. En el meu cas és la pintura i amb ella vull reflectir el meu sentiment. No sóc avantguardista ni faig pintura de missatge, “pinto i res més”. És el que estic fent, és la meua vocació i el resultat el dirà tal vegada el temps, mentrestant sàpigues que la il·lusió i fer les coses a gust són per mi el més important. Per tant, intento transmetre aquella emoció que m'ha suggestionat un efecte, diguem-ne de llum, de forma, de calor, de moviment, de repòs, àdhuc descobrir interpretacions que reflecteixen dites sensacions.”.

En paraules d'Ezequiel Torroella i Mató (Palamós 1921-1998) també en l'entrevista feta per Xavier Amir: “Reflectir un ambient, un cel, una mar, en un moment determinat, no convencional, amb honradesa i enfront de la natura, és motiu màxim de satisfacció íntima del pintor si aconsegueix captar el que ell desitja. Sense això no són res el premis i medalles.”.

Segons la filla de Josep Orihuela (Sant Joan de Palamós 1916-2005), el pintor pensava que vivia en un lloc privilegiat: «Si volies mar, tenies mar; si volies muntanya, caminant hi arribaves. El paisatge era pictòric de tots costats». A més, defineix la seva mirada com la més fidel possible, «ell pintava el que veia», reflectint l'estima cap al seu poble, cap al lloc on és.

8. UNA PROPOSTA D'ITINERARI: PINTORS D'UNA MATEIXA ESCOLA.

La proposta d'itinerari, denominada *Pintors d'una mateixa escola*, s'ha configurat sobre la geografia local a partir de dividir i situar el discurs extret al llarg de l'estudi. L'objectiu de l'itinerari és proporcionar a l'espectador les sensacions i els aspectes que han fet de l'Empordà i, en especial, de Palamós, un paisatge amb cultura pròpia, i també, fer entendre les mostres pictòriques de Vidal Palmada i els seus aprenents com la materialització d'una mirada comuna cap a la localitat.

La ruta està configurada per dotze parades al llarg de la geografia local que coincideixen amb els punts on Vidal Palmada i els seus aprenents van disposar els seus cavallets a l'hora d'elaborar les pintures.

8.1. L'itinerari situat a la geografia local

8.2. Itinerari

Els punts de parada es configuren a partir de la imatge física i actual que estarà veient l'espectador del lloc, que en la publicació compta amb una fotografia recent del lloc, les imatges de les diferents pintures i fotografies antigues que fan referència al mateix punt geogràfic i que han sigut extretes dels diferents fons fotogràfics municipals. Aquest conjunt permetrà al visitant imaginar-se com era el Palamós que van viure els diferents pintors i comprovar les diferents maneres de materialitzar la mirada.

A continuació, s'ha disposat, a manera d'exemple, les imatges que veurà el visitant en la quarta parada de la ruta.

Autor desconegut. Fons Museu de la Pesca. Palamós

Ezequiel Torroella Mató.
La Catifa, 1951. Aquarel·la sobre paper.
Col·lecció Museu de la Pesca. Palamós

La Catifa, 2018. Autora Maria Limeres

Francesc Vidal Palmada.
[La Catifa], s.d. Oli sobre tela.
Col·lecció particular

Josep Sarquella Escobet.
La Catifa, s.d. Oli sobre tela.
Col·lecció particular

9. EL PAISATGE DE LA MEMÒRIA

En aquest apartat s'han agrupat fotografies i escrits, que fan referència als diferents punts tractats de la localitat, i que van ser elaborats per diferents autors al llarg del segle XX. A partir d'aquest conjunt, i tenint en compte les pintures del capítol anterior, podem observar i comparar diverses formes de descriure i representar una mateixa situació territorial, a partir d'estils, tècniques i llenguatges artístics diferents.

Aquest repertori ens permet recórrer el passat de Palamós, la seva gent i els seus paisatges. Aquestes mostres poden ser enteses com a testimonis de la mirada sobre el territori, les quals plasmen una infinitat de valors intangibles comuns, resultants d'una forma de sentir i de viure. El conjunt configura un paisatge de la memòria que ens permet traslladar-nos a indrets gairebé oblidats.

A continuació, s'ha disposat, a manera d'exemple, les fotografies i els escrits dels diferents punts de vista de la Catifa.

Sa Catifa

A la Costa Brava tenim una cala
que es diu Sa Catifa i els deus han teixit;
llaguts i gavines s'hi emmirallen l'ala,
les nimfes de l'aigua s'hi apleguen de nit.

Amb algues ordia, brocada de nacre,
del nom orgullosa, es deixa adorar;
les ones li ofrenen perfum iodat acre,
les barques l'encensen amb el seu quitrà.

Sa sorra daurada petjaren princeses
quan el seu refugi n'era l'únic port
i en ella acamparen, les torxes enceses,
pirates que duïen missatges de mort.

Ses roques, ja lasses de fullejar història,
ni aparten la injúria, ni cullen les flors;
per ésser eufòrica li basta la glòria
del seu nom en boca dels seus amadors.

Mes l'Amor, que vetlla, desvetlla la Cala
i l'aigua dormida fa frisar amb sa veu
quan una gavina l'ha tocat amb l'ala,
o el cos d'una dona a son trenc s'ajeu
després d'oferir-li, per a un bes, el peu ¹³.

¹³ PUJULÀ, F. *Cants de la Costa Brava: Palamosines*, Palamós: Impremta Grassot, 1958, p. 13.

Barques de la platja
de la Catifa, 1936.
Autor desconegut.
Col·lecció Ll. Maspera Colls.
SAMP

Platja
de la Catifa, 1966.
Autor desconegut.
Fons Revista Proa.
SAMP

Pescadors a la zona
de la Catifa, 1955.
Autor desconegut.
Col·lecció família
Subirats Tabernero.
SAMP

10. ELS COLORS DE LA MIRADA AVUI

Francesc Vidal Palmada va ser el pintor que va iniciar el que es coneix com l'Escola de Palamós. Posteriorment, pintors com Joaquim Comes, Pere Coll, Josep Sarquella, Martí Colls o Carme Payet van participar en les sortides que realitzaven els deixebles de Palmada per pintar a l'aire lliure. D'aquesta manera, els aprenents es converteixen en mestres o consellers d'una nova fornada de pintors de paisatge.

Els primers deixebles de Palmada van influir sobre aquesta nova generació, aficionats o professionals, dels quals van aprendre la base teòrica i tècnica de la pintura. Amb el temps, els alumnes varien aquests coneixements i elaboren un impressionisme més modern que modifiquen a partir dels seus gustos i de la personalitat de cadascú. Les següents pintures són exemples de les representacions de la mirada avui, les quals estan determinades per les representacions de les mirades passades.

Martí Colls Sabater.
[Palamós], 2014.
Oli sobre tela.
Col·lecció particular

Pere Coll Pujol.
[Palamós], 2018.
Aquarel·la sobre paper.
Col·lecció particular

Joan Sarquella Oliveras.
La platja Gran, 2016.
Oli sobre tela.
Col·lecció particular

Joaquim Comes Garcia.
Atardecer en el puerto, 2000.
Oli sobre tela.
Col·lecció particular

Carme Payet Corominas.
[La Fosca, Palamós], 2018
Oli sobre tela.
Col·lecció particular

11. ELS COLORS

Al llarg de l'estudi s'ha exposat com les persones construïm paisatges en els espais on vivim, mitjançant la contemplació (mirada), determinats per elements com les experiències vitals, els valors, els símbols, les relacions socials, les herències, l'emotivitat o la cultura. A partir d'aquest conjunt d'elements, omplim els espais de significació i formem un imaginari individual o col·lectiu del territori, que ens arrela, ens identifica i ens fa sentir participants del lloc.

L'Empordà ha estat considerat com un dels indrets on és més palpable aquesta interconnexió entre territori, paisatge i identitat. La identitat de la població que habita aquest territori s'ha construït al voltant d'una geografia i una vegetació variada, resultat d'una peculiar meteorologia, la qual també influeix sobre el temperament de la població, i per un patrimoni ric d'elements antropològics, arquitectònics, musicals, artístics i literaris. També a partir d'un imaginari col·lectiu format a partir de les denominacions del territori, els referents literaris, mites i llegendes, i per les formes singulars dels rius i dels pobles, la parla o la gastronomia. Aquests elements han fet que la seva població sigui conscient del territori, se'n senti part i el concebi com un element definitori de la seva personalitat. En el cas de Palamós, els habitants entenen el paisatge com una part indispensable del seu patrimoni. És un poble conscient del seu valor, amb uns símbols i uns sentiments ben arrelats. Aquesta idea de pertinença queda verificada en diversos episodis al llarg de la història de la vila, en què el moviment ciutadà s'ha manifestat en contra dels projectes d'especulació urbanística, amb l'objectiu de preservar el territori i els seus valors intangibles.

Aquestes característiques, juntament amb els canvis socials i econòmics que tenen lloc al llarg del segle XX i, sobretot a partir dels anys 50, són essencials per entendre la raó per la qual l'Empordà es va convertir en un focus d'atracció per a visitants i artistes d'arreu del món, i els motius principals pels quals aquest territori ha sigut bressol creatiu de molts artistes, i comarca de trobada entre ells.

Un gran nombre de les formes artístiques d'aquest territori, des de finals del segle XIX i durant el segle XX, troben el seu origen en els precedents pictòrics del noucentisme gironí, el concepte d'arrels mediterrànies i la pràctica del *plenairisme*.

En el cas concret del Baix Empordà, l'art és el resultat dels ensenyaments transmesos pels professors de les escoles menors de Belles Arts als seus joves alumnes, a través de portar-los a pintar a la natura, on rebien consells i estaven en contacte amb altres pintors. En l'àmbit palamosí, Francesc Vidal Palmada en va ser el precursor.

Vidal Palmada compaginava la professió de pintor de parets amb les sortides per pintar a la natura, algunes de les quals realitzava juntament amb els seus joves aprenents d'ofici: Josep Orihuela, Ezequiel Torroella i Josep Sarquella i, més tard, amb altres pintors de la vila, que també combinaven les seves professions amb aquesta pràctica. Tots aquells que van centrar la seva obra en el paisatge de Palamós, i que van aprendre a partir dels consells de Vidal Palmada, se'ls va anomenar Escola de Vidal Palmada. Anys més tard, Àngel Marsà denomina Escola de Palamós aquells que presenten una estètica mediterrània i el tema comú de Palamós.

En l'elaboració de les biografies de Vidal Palmada i els seus principals aprenents, s'ha comprovat la importància que rep el paisatge en les seves vides i en les seves obres. Al llarg del treball s'han recollit diferents representacions dels paisatges urbans i naturals del municipi. El conjunt de pintures s'ha entès com la materialització de la mirada sobre el territori d'aquests artistes, i de manera indirecta, de la resta de la població palamosina.

Aquesta idea de mirada comuna s'explica pel fet que bona part dels habitants de Palamós comparteixen uns referents culturals, unes experiències, uns records o una apreciació lligada al lloc. Tots aquests elements intangibles que es projecten a partir de la mirada omplen el territori de significació i el converteixen en paisatge. Els artistes elaboren representacions del paisatge, on plasmen aquests valors resultats d'aquesta mirada col·lectiva.

La selecció que fan els pintors dels espais, així com el tractament que segueixen a l'hora d'elaborar les obres, no són neutres. Pel que fa als espais, la selecció dels llocs reflecteix els ideals culturals i socials, la història intel·lectual i les circumstàncies sociopolítiques de l'època i, també, l'expressió de sensibilitat i l'experiència personal de cada individu. Al llarg de l'estudi, hem vist que els pintors coincideixen en representar punts similars de la vila, però sempre a partir de perspectives i punts de vista diferents. Els artistes prioritzen en les obres allò que els crida l'atenció o allò pel qual se senten atrets. Pel que fa al tractament de les obres, l'estil, la tècnica, els materials i les formes estan lligades a la sensibilitat de l'època i al gust de l'artista, que les modifica i completa subtilment. En aquest sentit, les obres de Vidal Palmada i els seus aprenents no han estat emmarcades en un sol estil, sinó que tant la crítica com ells mateixos s'han considerat participants de corrents tan diferents com l'impressionisme, el postimpressionisme o el realisme. També s'han fet servir tècniques diverses: predomina l'oli sobre tela, però també s'ha fet servir l'aquarel·la sobre paper o el dibuix amb ploma o amb llapis. Alguns d'ells tenen les pinzellades més fines o més gruixudes, més precises o més dinàmiques, o utilitzen més o menys material a l'hora d'elaborar-les.

La major part dels pintors de l'Escola de Palamós combinaven la creació pictòrica amb altres professions. Entre aquests, hi va haver professionals, que van estudiar a Barcelona i van aconseguir exposar en galeries de renom o dedicar-se plenament a la pintura; i aficionats que van aprendre dels consells d'altres pintors o de manera autodidacta, els quals es van limitar a vendre a coneguts. Tots aquests pintors van viure un context econòmic favorable, ja que les millores econòmiques que va portar la nova tipologia de turisme, l'obertura de les galeries Tramontan i l'inici dels Premis d'Art Vila de Palamós van propiciar la venda d'aquest tipus d'obres pictòriques, les quals anaven destinades a la decoració d'habitatges o a ser un record de l'estada al municipi. El gust del públic i les exigències del mercat van influir en les formes i els temes de les obres, entre els quals destaquen les imatges de paisatges naturals i idealitzats. Els pintors s'adaptaven amb més o menys mesura a aquestes exigències, segons si es dedicaven únicament a la pintura o si aquesta activitat era concebuda com una afició.

Un cop elaborat el discurs, s'han fet dues propostes diferents, en què es posa a la pràctica aquesta teoria. En primer lloc, s'ha plantejat un itinerari sobre la geografia local, denominat *Pintors d'una mateixa escola*, el qual té l'objectiu de proporcionar a l'espectador les sensacions i els aspectes que han fet de l'Empordà i, en especial de Palamós, un paisatge amb cultura pròpia, tot fent entendre les mostres pictòriques de Vidal Palmada i els seus aprenents com la materialització

d'una mirada comuna cap al municipi. En segon lloc, s'ha elaborat l'apartat *El paisatge de la memòria*, en el qual s'han agrupat diverses fotografies i escrits produïts al llarg del segle XX, que fan referència a diversos punts de la localitat. A partir d'aquest conjunt, hem pogut observar i comparar diverses formes de plasmar una mateixa situació territorial, mitjançant tècniques i llenguatges artístics diferents. Aquestes manifestacions artístiques són els testimonis de la mirada sobre el territori, les quals plasmen múltiples valors intangibles, resultats d'una manera de ser i de viure.

El conjunt de l'estudi m'ha servit per comprovar la importància d'aquests primers pintors per a les representacions pictòriques palamosines actuals. Els deixebles de Vidal Palmada es converteixen en mestres dels nous pintors de paisatge que, amb un estil renovat, segueixen reflectint una mirada similar a la dels seus referents pictòrics.

Realitzar aquest treball m'ha permès imaginar temps i llocs passats, on aquests artistes contemplaven i pintaven els racons de Palamós, a través de diferents estils i tècniques i d'una mirada especial. Aquest treball parla de persones treballadores, enamorades de la pintura, del paisatge i dels racons de l'indret que els ha vist créixer. Parla de pintors propers a la gent de la vila, alhora que les seves obres ens parlen de nosaltres. ■

Novembre 2019